

ЗООЛОГІЯ

УДК 595.762.1:574.4(477.52)

<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2024-26/15>

В.В. Пархоменко

ГО "Українська природоохоронна група"

вулиця Гоголя, 40, м. Васильків, Київська обл., 08600 Україна

e-mail: fullmetalekolog@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3206-3199>

МАТЕРІАЛИ ДО ВИВЧЕННЯ ЖУКІВ-СКРИПУНІВ (COLEOPTERA, CERAMBYCIDAE) НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ДЕСНЯНСЬКО-СТАРОГУТСЬКИЙ" ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ (СУМСЬКА ОБЛАСТЬ, УКРАЇНА)

Біорізноманіття, ентомофауна, заповідні території, Україна

МАТЕРІАЛИ ДО ВИВЧЕННЯ ЖУКІВ-СКРИПУНІВ (COLEOPTERA, CERAMBYCIDAE) НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ДЕСНЯНСЬКО-СТАРОГУТСЬКИЙ" ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ (СУМСЬКА ОБЛАСТЬ, УКРАЇНА). В.В. Пархоменко. – У дослідженні представлені результати багаторічних спостережень автора (2004–2009 роки) за жуками-скрипунами (Cerambycidae) у Національному природному парку "Деснянсько-Старогутський" (НППДС) та його околицях. Усього виявлено 52 види й наведено їх анотований список. Фауна жуків-скрипунів НППДС становить 18,6% фауни України. Більшість видів є поширеними в Сумській області (78,8%), однак 17,3% зафіксовані в Сумській області лише в НППДС (*Acanthocinus griseus*, *Aegomorphus clavipes*, *Anastrangalia reyi*, *Anastrangalia sanguinolenta*, *Cortodera femorata*, *Deilus fugax*, *Grammoptera ruficornis*, *Leiopus femoratus* та *Lepturalia nigripes*). Значні площі природних територій у НППДС дозволяють існувати тут низці видів рідкісних і малопоширених видів флори й фауни, зокрема й жуків-скрипунів, що вказує на значну природоохоронну цінність нацпарку. Вказані найбільш цінні біотопи для жуків-скрипунів. Наведені види, які виявлені в більш південних районах Сумщини (всього 20 видів) й можуть бути знайдені в подальші роки в НППДС. Наголошується на вразливості представників родини Cerambycidae до низки антропогенних чинників; наведено їх стислий перелік та наголошено на вкрай негативних наслідках від війни, через що руйнуються значні площі природних біотопів. Окрім того, зазначено про помилковість застарілої ідеології, за якою санітарні рубки мають бути обов'язковими з метою недопущення захарашеності лісів. Перелічені заходи для відновлення природи, проведення яких буде актуальним після завершення війни.

MATERIALS FOR THE STUDY OF LONGHORN BEETLES (COLEOPTERA, CERAMBYCIDAE) OF THE DESNIANSKO-STAROHUTSKYI NATIONAL NATURE PARK AND ITS SURROUNDINGS (SUMY REGION, UKRAINE). V.V. Parkhomenko. – The study presents the results of the author's long-term observations (2004–2009) of longhorn beetles (Cerambycidae) in the Desniansko-Starohutskyi National Nature Park (DSHNPP) and its surroundings. A total of 52 species were recorded, with an annotated list provided. The longhorn beetle fauna of DSHNPP represents 18.6% of the beetle fauna of Ukraine. The majority of species are common in the Sumy region (78.8%), but 17.3% were recorded only in DSHNPP (*Acanthocinus griseus*, *Aegomorphus clavipes*, *Anastrangalia reyi*, *Anastrangalia sanguinolenta*, *Cortodera femorata*, *Deilus fugax*, *Grammoptera ruficornis*, *Leiopus femoratus*, and *Lepturalia nigripes*). The large natural areas of the DSHNPP allow the existence of rare and poorly distributed species of flora and fauna, including longhorn beetles, highlighting the significant conservation value of the park. The study identifies the most valuable habitats for longhorn beetles. It also lists species found in the more southern areas of Sumy region (a total of 20 species) that may be found in DSHNPP in future years. The study emphasizes the vulnerability of the Cerambycidae family to a range of anthropogenic factors and provides a brief list of these factors, highlighting the extremely negative consequences of the war, which is destroying large areas of natural habitats. Furthermore, it addresses the fallacy of outdated ideology that sanitary felling should be mandatory to prevent forest overgrowth. Measures for nature restoration are listed, which will be relevant once the war ends.

Жуки-скрипуни (Cerambycidae) – досить численна родина жуків (у світі нараховується ~ 35 тис. видів), яка здавна привертала увагу дослідників і тому є досить добре вивченою. Зокрема, в Україні виявлено 280 видів за результатами досліджень низки українських вчених – І.К. Загайкевича, Д.Ф. Зайцева, О.Ф. Бартенева та ін. (Загайкевич, 1961, 1991; Бартєнев, 2004). Проте й нині окремі області та райони лишаються своєрідними "білими плямами" в плані вивчення представників жуків-скрипунів.

Досить малодослідженою є територія Національного природного парку "Деснянсько-Старогутський" (далі – НППДС), який був створений у 1999 році на площі 16215,1 га у північно-східній Україні (Середино-Будському районі Сумської області). У ландшафтному відношенні територія НППДС відноситься до Східноєвропейської рівнини, зони мішаних лісів, фізико-географічної області Новгород-Сіверського Полісся, Придеснянського (Шосткинського) району. За особливостями ландшафтів та рослинності територія парку поділяється на дві ділянки: західну – Придеснянську (8942,5 га; розташована на лівобережжі р. Десна, включає заплаву та прилеглу окраїну першої надзаплавної тераси) та східну – Старогутську (7232,3 га; репрезентує бореальний комплекс соснових лісів (~ 80%) та боліт (~ 7%), характерні зандрові та моренно-зандрові ландшафти із замкнутими й стічними улоговинами (Природно-заповідний фонд..., 1999; Пархоменко, 2007).

В НППДС ентомологічні дослідження проводилися українським ентомологом С.І. Медведевим в середині ХХ століття в Старогутському лісництві, але в надрукованій праці всі знахідки наводяться загалом для Сумської та Харківської областей. Зокрема, вказано сім видів жуків-скрипунів: *Agapanthia villosoviridescens*, *Alosterna tabacicolor*, *Anoploclera rufipes*, *Pseudovadonia livida*, *Spondylis buprestoides*, *Stenurella melanura* та *Strangalia attenuata* (Медведев, 1963). Шість з цих видів повторно знайдені автором у НППДС, а *Anoploclera rufipes* не виявлено по всій території Сумщини; нині цей вид в Україні відомий за знахідками з більш південних областей.

Отже, представники родини Cerambycidae донині досліджувалися лише в Старогутській частині НППДС. Тому автором ставилася мета визначити основний видовий склад жуків-скрипунів всієї території нацпарку та його околиць, а також особливості їх поширення та екології в Сумській області. Зазначу, що результати оригінальних досліджень, до цього часу публікувались у вигляді тез або списків ентомофауни на основі досліджень 2004 року (всього вказувалося 35 видів) та були почасти оприлюднені у Літописі природи НППДС (Пархоменко, 2005а, 2005б), а також базі даних GBIF (Parkhomenko, 2022). Окрім того, 12 квітня 2005 року в м. Глухів (Сумська обл.) на конференції, присвяченій пам'яті академіка М.М. Гришка, зроблено спеціальну доповідь про жуків-скрипунів НППДС.

Загалом, дана публікація спирається на рукописи автора 2004–2009 рр. з окремими виправленнями й доповненнями, а тому представлений стислий огляд не претендує на охоплення всіх сучасних джерел про фауну жуків-скрипунів. З іншого боку, деякі ентомологічні праці (...) були свідомо проігноровані через недостовірність наведених даних або прикрі факти плагіату – матеріали запозичені з порушенням авторських прав. Насамкінець, автор планував поновлення досліджень на Поліссі Сумщини з 2022 року для виявлення змін в ентомофауні та порівнянь з попередніми власними матеріалами за 20-річний проміжок часу, але через повномасштабну збройну агресію росії ці території, як і вся Сумська область, навіть після завершення війни, на десятиліття становитимуть небезпеку через замінування. Власне, перебування на території НППДС буде істотно обмеженим з огляду на близьке розташування кордону.

Матеріал і методи досліджень

Польові дослідження проведені одноосібно автором впродовж 87 днів у 2004–2009 роках по всій території НППДС та в його околицях з весни до осені, переважно в 2004 році (4–13 травня, 4–16 червня, 10 липня–6 серпня, 21 серпня–1 вересня). Епізодично проводилися виїзди й у інші роки: 2005 (15–19 квітня, 5–10 травня); 2006 (13–17 квітня, 15–19 липня: досліджувалися лише околиці парку) та 2009 (22–24 травня). Збиралися імаго переважно під час обліків на маршрутах, загальна довжина яких у 2004–2009 рр. склала 1410 км, та пробних площах (0,5–1 га). Зрідка проводилися дослідження під корою та в трухлявій деревині. В низці випадків імаго прилітали на світло ламп ДРЛ 250, 400 та

1000 W під час досліджень нічних комах. Визначення жуків родини Cerambycidae проводилися часто одразу в природі, а зловлені особини випускалися в тих же біотопах. Назви видів наведені за Cerambycidae database (Tavakilian, Chevillotte, 2024). Місця досліджень указані на схемі (рис. 1). Зазначу, що активно досліджувалися околиці НППДС, оскільки очікувалося подальше розширення нацпарку. На жаль, це не здійснилося – навіть парк Мирщина, в окол. м. Середина-Буда, так і не було приєднано до НППДС, хоча тут було виявлено низку рідкісних видів тварин автором та іншими дослідниками.

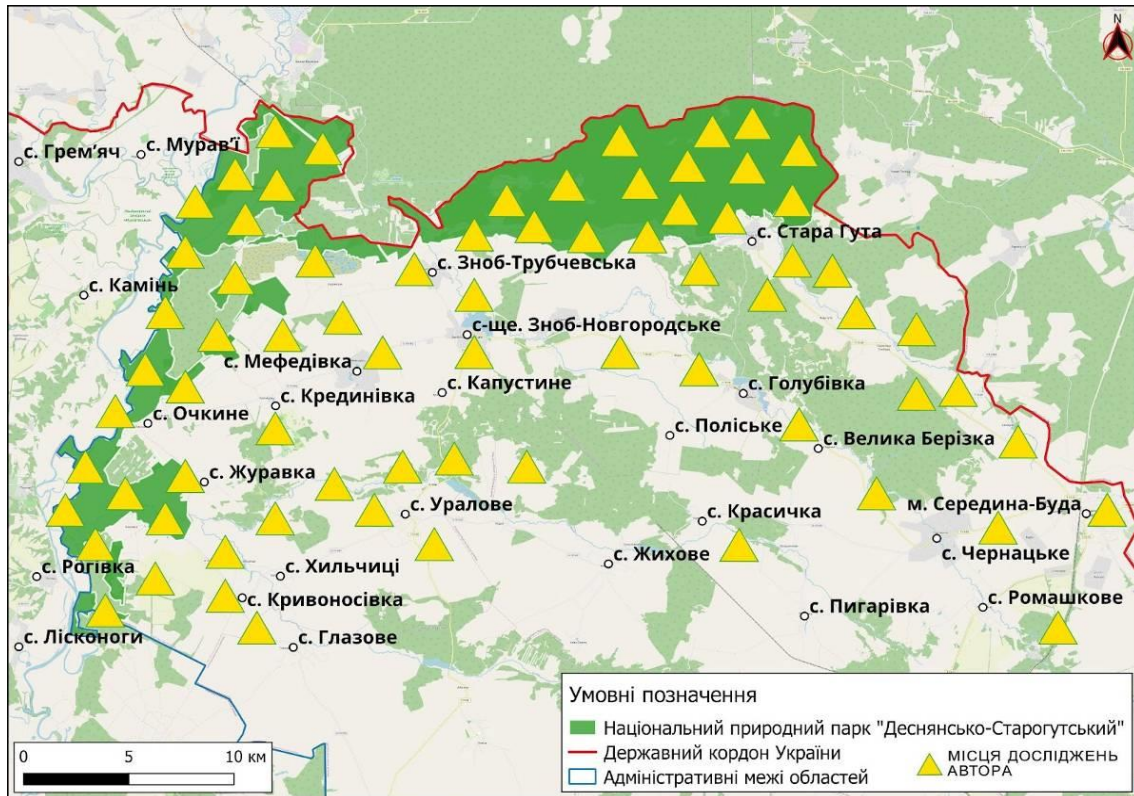

Рисунок 1. Схема території НПП "Деснянсько-Старогутський" та його околиць з місцями досліджень автора в 2004–2009 роках.

Figure 1. Map of the territory of the Desniansko-Starohutskyi NNP and its environs with the author's research sites in 2004–2009.

Зібраний матеріал опрацьовувався в різних містах України, але найбільш інтенсивно – в 2006–2007 рр. у лабораторії екології комах¹ (м. Харків) під керівництвом † В.М. Грами (1937–2020), який порадив визначники й надав низку консультацій. Згодом колекція автора розійшлася до різних приватних колекцій по всій Україні. А в 2024 році окремі фотографії колекції жуків-скрипунів (зроблені автором у 2004–2016 роках) були надані Jasek Kurzawa (Польща) з метою перевірки й підтвердження визначення.

Результати досліджень та їх обговорення

За результатами оригінальних досліджень на території та в околицях НППДС виявлено 52 види жуків-скрипунів. Нижче наведено їх список з переліком знахідок в НППДС та його околицях. Окрім того, для аналізу поширення жуків-скрипунів Сумщини, наводяться матеріали, зібрані автором у Сумській області в 1991–2021 роках. Ці дані донині не були опубліковані, окрім наведення знахідок деяких видів у вигляді регіональних списків (Пархоменко, 2009; 2023).

¹ На жаль, указана лабораторія Харківського аграрного університету, яка містила багату бібліотеку та унікальні колекції й була місцем навчання багатьох студентів і аспірантів, проіснувала до 2010 року, оскільки її приміщення приватизували й продали.

Список видів жуків-скрипунів НППДС

1. *Acanthocinus aedilis* – звичайний вид; відмічений по всій території НППДС та в його околицях. У Сумській області¹ відмічений автором повсюдно серед соснових насаджень; в Поліссі більш численний.

Придеснянська ділянка: **окол. с. Нововасилівка** – 8.05.2005 2 ос. (ур. Острів; на свіжоспиляному пні сосни); **окол. с. Очкине** – 8.05.2004 1 ос. (на світло), 13.06.2004 1 ос. (на світло), 23.05.2009 1 ос. (сосновий ліс); **окол. с. Боровичі** – 23.05.2009 1 ос. (субір).

Старогутська ділянка: **окол. с. Стара Гута** – 5.05.2004 1 ос. (на свіжоспилянній сосні), 7.05.2004 1 ос. (на світло), 6.06.2004 9 ♂ і 8 ♀ (на спиляних стовбурах сосни), 18.04.2005 2 ос. (на спиляних стовбурах сосни); **Старогутське л-во** – 17.04.2005 1 ос. (просіка біля кв.². 110, 95, 36, 19), 16.04.2006 1 ос. (субір біля кв. 110); **окол. с. Улиця** – 22.05.2009 1 ос. (субір).

Околиці НППДС: **окол. с. Винторівка** – 5.05.2004 1 ос. (на свіжоспиляному пні сосни серед березняка), 22.05.2009 1 ос. (субір); **окол. с. Журавка** – 23.05.2009 2 ос. (субір); **окол. м. Середина-Буда** – 4.05.2004 1 ос. (парк Мирщина; на свіжоспилянній сосні); 22.05.2009 1 ос. (сосновий ліс).

2. *Acanthocinus griseus* (рис. 2: а) – в Сумській області автором виявлений лише у НППДС.

Придеснянська ділянка: **окол. с. Очкине** – 31.07.2004 1 ос. (на світло).

3. *Aegomorphus clavipes* (див. рис. 2: b) – в Сумській області автором виявлений лише у НППДС.

Старогутська ділянка: **окол. с. Стара Гута** – 8.06.2004 1 ос. (на світло).

4. *Agarantia villosiviridescens* – у НППДС виявлений лише у Старогутській ділянці. В Сумській області – в зоні Лісостепу автором спостерігався майже всюди, натомість в Поліссі – нечисленний.

Старогутська ділянка: **окол. с. Стара Гута (Старогутське лісництво)** – 6.06.2004 1 ос. (кв. 110, субір).

5. *Alosterna tabacicolor* – у НППДС відмічений в Старогутській ділянці та в околицях парку. В Сумській області – звичайний по всій території.

Старогутська ділянка: **окол. с. Стара Гута (Старогутське лісництво)** – 6.06.2004 1 ос. (просіка від кварталу 110 до 34; псамофітні луки).

Околиці НППДС: **окол. м. Середина-Буда** – 5.06.2004 4 ос. (парк Мирщина, діброва).

6. *Anastrangalia reyi* (див. рис. 2: c) – в Сумській області відмічений автором лише в НППДС³.

Старогутська ділянка: **окол. с. Стара Гута (Старогутське л-во)** – 15–18.07.2004 9 ос. (просіка біля кв. 110, 95, 68, 50, 34; псамофітні луки), 18.07.2004 3 ос. (кв. 35, ур. Скляна Гута).

Околиці НППДС: **окол. с. Журавка** – 18.07.2006 2 ос. (заплавні луки); **окол. с. Уралове** – 16.07.2006 1 ос., 18.07.2006 3 ос. (меліоративні канали біля р. Бичиха).

7. *Anastrangalia sanguinolenta* (див. рис. 2: d) – в Сумській області виявлений автором лише на території НППДС.

Старогутська ділянка: **окол. с. Стара Гута (Старогутське лісництво)** – 18.07.2004 5 ос. (просіка біля кв. 110, 95, 68, 50, 34, псамофітні луки).

Околиці НППДС: **окол. с. Уралове:** 16.07.2006 2 ос. (мезофітні та гігрофітні луки), 18.07.2006 1 ос. (меліоративні канали біля р. Бичиха).

8. *Arhopalus rusticus* – звичайний і масовий у НППДС. В Сумській області відмічений в багатьох місцях біля соснових лісів, звичайний.

¹ Районування Сумської області наводиться за старою схемою (до 2020 року), натомість назви і категорії населених пунктів – згідно з сучасним адміністративно-територіальним устроєм.

² Лісовий квартал.

³ У попередніх працях автора 2004–2005 років наводився *Anastrangalia dubia* (18 липня 2004, окол. с. Стара Гута, 2 ос. на псамофітних луках), але це визначення було помилковим. Даний вид зустрічається в Україні лише в західній частині.

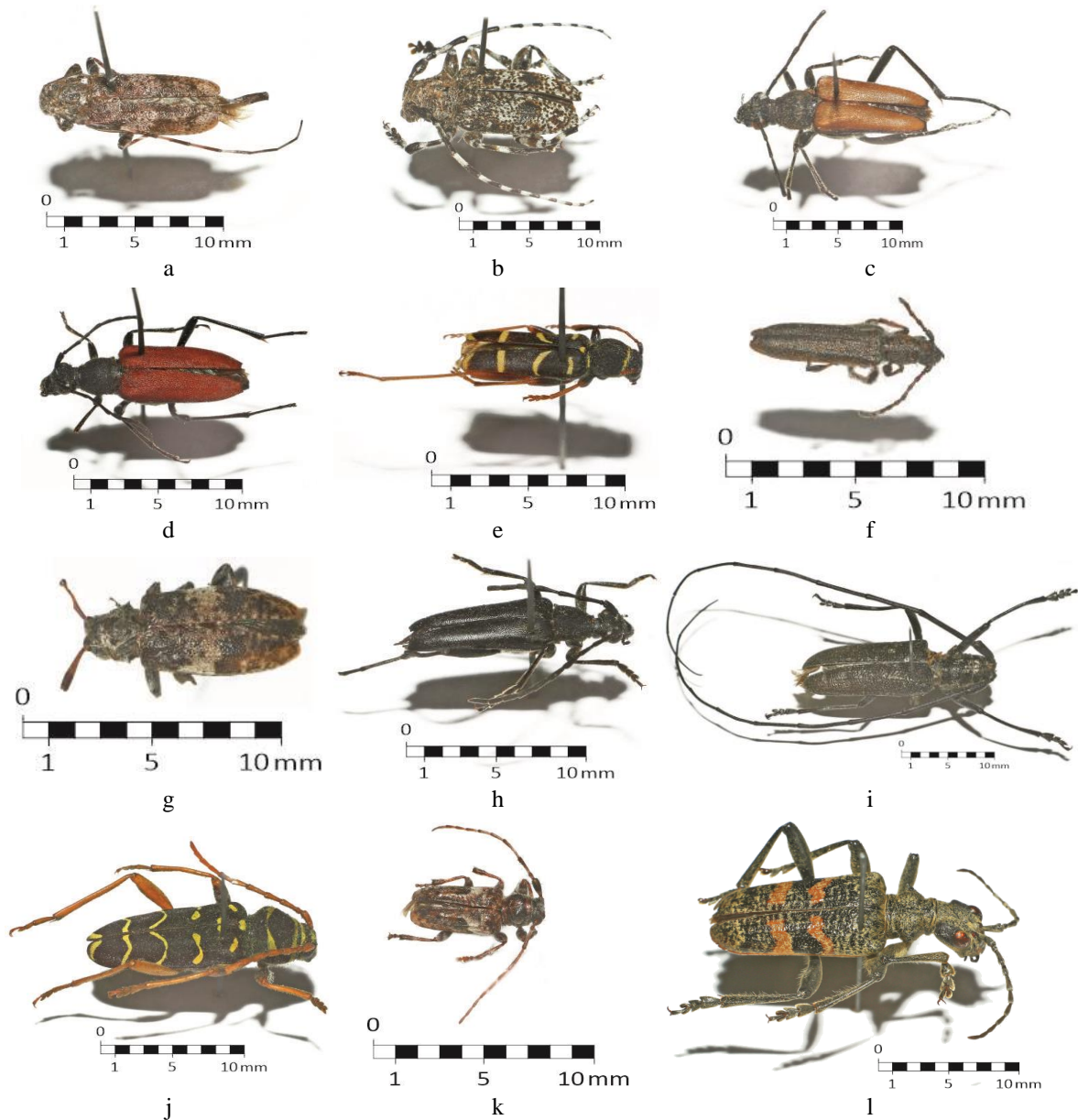

Рисунок 2. Жуки-скрипуни в національному природному парку "Деснянсько-Старогутський" (фото В. Пархоменка, 2004–2009 роки).

Figure 2. Longhorn beetles in Desniansko-Starohutskyyi National Nature Park (photo by V. Parkhomenko, 2004–2009).

a) – *Acanthocinus griseus*, b) – *Aegomorphus clavipes*, c) – *Anastrangalia reyi*, d) – *Anastrangalia sanguinolenta*, e) – *Clytus arietis*, f) – *Deilus fugax*, g) – *Leiopus linnei*, h) – *Leptura aethiops*, i) – *Monochamus sutor*, j) – *Plagionotus arcuatus*, k) – *Pogonocherus fasciculatus*, l) – *Rhagium mordax*.

Придеснянська ділянка: окол. с. Боровичі – 2.08.2004 1 ос. (на світло); **окол. с. Нововасилівка** – 23.07.2004 1 ос. (на світло); **окол. с. Очкине** – 26-31.07.2004 14 ос. (на світло), 1.08.2004 1 ос. (субір), 3 ос. (на світло), 28.08.2004 3 ос. (на світло).

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 16.07.2006 1 ос. (субір).

9. *Aromia moschata* – в НППДС виявлений лише в околицях. В Сумській області автором відмічався по всій території серед вербняків біля річок, струмків і меліоративних каналів, місцями досить звичайний (зокрема, в 1991–2001 рр. у Білопільському, Сумському та Краснопільському районах). У с. Вирі в 1991–1997 рр. під час маршрутів біля меліоративних каналів реєструвалося до 7 ос./200 м; в низці випадків живився соком верб (звичай на *Salix × fragilis* та *S. alba*).

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 18.07.2006 1 ос. (заплавні луки біля р. Свига).

10. *Asemum striatum* – В НППДС виявлений в Старогутській ділянці. В Сумській області знайдений автором в низці місць серед соснових лісів: в Шосткинському р-ні (2005–2009 рр.), Сумському (окол. с. Могриця, Битиця, Радьківка, Низи – 2000–2014 рр.), Ямпільський (с. Свеса – 1999–2009 рр.), Охтирський (окол. с. Кириківка – 2006–2009 рр.) та ін.

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 6.06.2004 (3 ос. на спилянній сосні звич.).

11. *Callidium violaceum* – одна знахідка в околицях НППДС. В Сумській області автором відмічені одиничні особини, майже виключно в населених пунктах в будинках з деревини, зокрема, в м. Тростянець (2006–2016 рр.), в Ямпільському р-ні – с. Грем'ячка та Свеса (1999, 2002 рр.) тощо.

Околиці НППДС: с. Уралове – 16.07.2006 1 ос. (в покинутому дерев'яному будинку).

12. *Cerambyx scopolii* – звичайний вид по всій території Сумської області, але на півночі Сумщини – менш численний. Зокрема, в НППДС виявлена одна знахідка.

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 23.05.2009 1 ос.

13. *Clytus arietis* (див. рис. 2: е) – виявлений лише в околицях НППДС. В Сумській області – локально поширений, рідкісний. Спостерігався автором в окол. с. Вирі Білопільського р-ну (1992–1999 рр.; зокрема 01.05.2000 1 ос. на вербі), с. Вакаліщина та Радьківка Сумського р-ну (1996–2002 рр.) та в окол. м. Тростянець (2007–2013 рр.).

Околиці НППДС: окол. м. Середина-Буда – 5.06.2004 1 ос. (парк Мирщина).

14. *Cortodera femorata* – в Сумській області виявлений автором лише в НППДС¹.

Придеснянська ділянка: окол. с. Боровичі – 12.05.2004 1 ос. (заплавні луки біля р. Десна), **окол. с. Очкине** – 10.05.2004 3 ос. (заплавні луки біля р. Десна); 14.06.2004 1 ос. (субір біля р. Десна).

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 23.05.2009 1 ос.

15. *Deilus fugax* (див. рис. 2: f) – в Сумській області виявлений автором лише в НППДС.

Придеснянська ділянка: окол. с. Очкине – 10.05.2004 1 ос. (заплавні луки біля р. Десна).

16. *Dinoptera collaris* – в Сумській області в зоні Лісостепу звичайний і поширений вид, натомість в Поліссі нечисленний (в НППДС та в околицях – лише дві знахідки).

Придеснянська ділянка: окол. с. Боровичі – 12.05.2004 1 ос. (заплавні луки біля р. Десна).

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 23.05.2009 1 ос.

17. *Grammoptera ruficornis* – в Сумській області автором виявлений лише в околицях НППДС.

Околиці НППДС: окол. с. Кривоносівка – 23.05.2009 1 ос.

18. *Hylotrupes bajulus* – в НППДС і околицях автором виявлені одиничні знахідки. В Сумській області досить поширений і звичайний вид.

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 25.08.2004 1 ос. (на світло).

Околиці НППДС: с. Уралове – 16.07.2006 1 ос.

19. *Lamia textor* – виявлені одиничні знахідки в НППДС. У Сумській області нечисленний, але виявлений в багатьох місцях.

Придеснянська ділянка: окол. с. Василівське – 12.06.2004. 1 ос. (на ґрунтовій дорозі), 13.06.2004 1 ос. (збито на дорозі); **окол. с. Очкине** – 15.06.2004 2 ос. (на ґрунтовій дорозі).

Околиці НППДС: окол. м. Середина-Буда – 22.05.2009 1 ос. (на дорозі); **окол. с. Винторівка** – 22.05.2009 1 ос. (на дорозі).

20. *Leiopus femoratus* – в Сумській області виявлений автором лише в НППДС.

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 18.07.2006 1 ос.

21. *Leiopus linnei* (див. рис. 2: g) – одна знахідка в НППДС. У Сумській області автором виявлений переважно в південних районах. Білопільський р-н: окол. с. Вирі – 1993–2001 рр. (одиничні знахідки), с. Барило – 19.07.2000 1 ос.; м. Суми – 15.07.2000 1 ос.; Тростянецький р-н: м. Тростянець – 12.07.2007 1 ос.

Варто зазначити, що цей вид раніше вказувався як *Leiopus nebulosus*, але в 2009 році

¹ В попередніх працях автора помилково наводився як *Cortodera humeralis*.

виявлено вид-двійник (Wallin et al., 2009), тому знахідки в Україні насамперед відносяться до *L. linnei*, а *L. nebulosus* відомий переважно лише з Західної Європи (хоча з часом можуть з'явитися й інші дані щодо його ареалу).

Придеснянська ділянка: 1.08.2004 окол. с. Очкине на світло лампи ДРЛ 250 та 400 W 1 ос.

22. *Leptura aethiops* (див. рис. 2: h) – одна знахідка в НППДС. В Сумській області нечисленний, автором виявлені одиничні знахідки в Лісостеповій зоні: Сумський р-н (окол. с. Могриця та с-ще Низи – 2000–2012 рр.); Білопільський р-н (окол. с. Вирі – 1994–2001 рр.).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута (Старогутське лісництво) – 6.06.2004 1 ос. (кв. 110, псамофітні луки).

23. *Leptura quadrifasciata* – в НППДС виявлена одна знахідка. Зустрічається локально по всій території Сумської області (нечисленний, переважно в дібровах). Зокрема, автором виявлений в Білопільському р-ні в окол. с. Вирі – 1991–2017 рр. (одиничні знахідки; зокрема 27.07.1998 серед насаджень тополі); Буринський р-н в окол. с. Миколаївка – 19.08.1992 1 ос.; Сумський р-н в окол. с. Бездрик – 2000–2016 рр. (одиничні знахідки) окол. с. Могриця 2000–2019 рр. (одиничні знахідки), окол. с. Радьківка – 1996–2001 рр. (одиничні знахідки) та в окол. м. Тростянець – 2006–2018 рр. (одиничні знахідки в липні–серпні).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 20.07.2004 1 ос. (Старогутське лісництво, квартал 125 (субір), на гілці дуба черешчатого).

24. *Lepturalia nigripes* – в Сумській області виявлений автором лише в НППДС.

Придеснянська ділянка: окол. с. Нововасилівка – 24.07.2004 1 ос. під час косіння сачком на лучних ділянках на покинутій залізній дорозі посеред соснового і березового лісу поряд зі сфагновим болотом.

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 18.07.2006 2 ос. під час косіння сачком на заплавах луках (меліоративні канали біля р. Бичиха).

25. *Mesosa curculionoides* – одна знахідка в НППДС. В Сумській області в Поліссі – одиничні знахідки, а в зоні Лісостепу більш численний, зокрема постійно відмічався в Сумському р-ні в окол. с. Барилівка, Вакалівщина, Нікольське, Битиця, Могриця та Радьківка в 1996–2017 рр., а також в окол. м. Тростянець у 2006–2019 рр.

Придеснянська ділянка: окол. с. Нововасилівка – 10.05.2004 1 ос. (ур. Острів, субір).

Околиці НППДС: окол. с. Кривоносівка – 23.05.2009 1 ос.

26. *Monochamus galloprovincialis* – В НППДС виявлений в Старогутській частині. В Сумській області серед соснових лісів поширений і звичайний вид.

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 6.06.2004 8 ос. (Старогутське л-во, кв. 110–111; на спилянній сосні).

Околиці НППДС: окол. с. Уралове: 16.07.2006 1 ос. (субір).

27. *Monochamus sutor* (див. рис. 2: i) – В НППДС знахідки в Старогутській частині. В Сумській області виявлений автором лише в зоні Полісся: Ямпільський р-н: окол. с. Свеса – 16.10.1999; с. Туранівка – 4.05.2002 1 ос.; Шосткинський р-н: окол. м. Шостка та с. Собич – 2008–2009 рр. одиничні знахідки.

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 6.06.2004 2 ос. (Старогутське лісництво, кв. 110, субір), 9.06.2004 1 ос. (субір).

28. *Oberea oculata* – дві знахідки автора в Сумській області серед вербняків у заплавах річок – в околицях НППДС та в Лісостеповій частині (Білопільський р-н: с. Вирі – 28.06.1997 1 ос.).

Околиці НППДС: м. Середина-Буда – 15.07.2006 1 ос. (біля р. Бобрик).

29. *Phymatodes testaceus* – одна знахідка в околицях НППДС. Натомість в Лісостеповій частині Сумщини відомий з низки локалітетів: Сумський р-н: окол. с. Нікольське – червень 2002 та 2003 рр.; с. Радьківка – 3.06.1996 1 ос.; Білопільський р-н: окол. с. Вирі – 12.06.1996 1 ос., 28.05.1998 1 ос., 20.06.1999 1 ос.; Тростянецький р-н: окол. м. Тростянець – 05.06.2007 1 ос.

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 16.07.2006 1 ос.

30. *Phytoecia cylindrica* – одна знахідка в околицях НППДС. В Сумській області

автором виявлений переважно в Лісостеповій зоні: Білопільський р-н – окол. с. Вирі (1993–2008 рр.); Сумський р-н – окол. с. Вакалівщина, с. Могриця, м. Суми (1996–2021 рр.); Тростянецький р-н – окол. м. Тростянець (ур. Нескучне, 2006–2008 рр.).

Околиці НППДС: м. Середина-Буда – 5.06.2004 1 ос. (парк Мирщина, діброва).

31. *Phytoecia nigricornis* – одна знахідка в НППДС. В Сумській області автором виявлені окремі знахідки в зоні Лісостепу: Білопільський р-н – окол. с. Вирі (1995–2008 рр.); Сумський р-н – окол. м. Суми (ур. Острів та Березняки; 1999–2009 рр.), окол. с. Вакалівщина, Низи, Барилівка і Могриця (2000–2017 рр.).

Придеснянська ділянка: окол. с. Боровичі – 12.05.2004 1 ос. (заплавні луки біля р. Десна).

32. *Plagionotus arcuatus* (див. рис. 2: j) – одна знахідка в НППДС. У Сумській області виявлений автором за одиничними знахідками в Лісостеповій частині: Білопільський р-н – окол. с. Вирі (травень–червень 1991–2008 рр.); Краснопільський р-н – окол. с. Барилівка та Запсілля (2001–2012 рр.); Сумський р-н – м. Суми, с. Зелений Гай (1995–2007 рр.); Тростянецький р-н – окол. м. Тростянець (2006–2014 рр.).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 25.08.2004 1 ос. (рештки в будинку), 22.05.2009 1 ос. (субір).

33. *Pogonocherus decoratus* – виявлені дві знахідки в Придеснянській ділянці НППДС. У Сумській області нечисленний, виявлений у Лісостеповій зоні в 1993–2021 рр. у Білопільському (окол. с. Вирі), Сумському (окол. м. Суми, с. В. Чернеччина, Могриця та Битиця), а також в окол. м. Тростянець (ур. Нескучне).

Придеснянська ділянка: окол. с. Нововасилівка – 10.05.2004. 1 ос. (окол. ур. Острів, субір); окол. с. Очкине – 29.07.2004 1 ос. (заплавні луки біля р. Десна).

34. *Pogonocherus fasciculatus* (див. рис. 2: k) – в НППДС одиничні знахідки по всій території. В Сумській області автором виявлений в двох місцях (Сумський р-н: окол. с. Радьківка – 10.05.1997 1 ос.; Білопільський р-н, окол. с. Вирі – 28.05.1995 1 ос.).

Придеснянська ділянка: окол. с. Очкине – 12.05.2004 1 ос. (ур. Очкинська Дача, субір, на стовбурі свіжоспиляної сосни), 7.05.2005 1 ос. (біля р. Десна, мішаний ліс, на гілці липи).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 7.06.2004 1 ос. (Старогутське лісництво, просіка біля кварталу 125–124, 105–106, 90–91; псамофітні луки); окол. с. Улиця – 22.05.2009 1 ос. (субір).

35. *Prionus coriarius* – в НППДС виявлений в Придеснянській ділянці та в околицях. В Сумській області поширений і звичайний вид; зокрема постійно відмічався в Білопільському р-ні в с. Вирі в 1992–2017 рр. (в низці випадків прилітав на світло – 20.07.1993 1 ♀, 10.07.1998 1 ♀, 6.07.1999 1 ♀). В Сумському р-ні відмічався в окол. с. Могриця в 2000–2012 рр. (зокрема 7.08.2003 1 ♀ на дорозі серед соснового лісу), с. Вакалівщина (2000–2009 рр.), с. Радьківка (1996–2003 рр.) та ін.

Придеснянська ділянка: окол. с. Очкине – 29.07.2004 2 ос. (ур. Очкинська Дача, субір).

Околиці НППДС: с. Уралове – 16.07.2006 1 ос. (субір).

36. *Pseudovadonia livida* – в НППДС виявлений в низці місць. Звичайний у Сумській області.

Придеснянська ділянка: окол. с. Нововасилівка – 12.06.2004 1 ос. (на світло)

Околиці НППДС: м. Середина-Буда – 12.07.2004 4 ос. (парк Мирщина, діброва); окол. с. Уралове – 18.07.2006 3 ос. (меліоративні канали біля р. Бичиха).

37. *Pyrrhidium sanguineum* – в НППДС спостерігався лише одного разу. В Сумській області виявлено низку знахідок, зокрема в Сумському р-ні – окол. с. Вакалівщина (2001–2008 рр.), окол. с. Радьківка (1996–1999 рр.); а також в окол. м. Тростянець (2.06.2007 1 ос.; ур. Нескучне).

Придеснянська ділянка: окол. с. Нововасилівка – 10.05.2004 2 ос. (окол. ур. Острів, субір, на свіжоспиляному стовбурі дуба черешчатого).

38. *Rhagium inquisitor* – звичайний й масовий у Сумській області вид. В зоні Полісся – більш численний, але в НППДС виявлено лише кілька знахідок, оскільки дослідження пошкоджених дерев проводилося недостатньо часто.

Придеснянська ділянка: окол. с. Очкине – 11.05.2004 4 ос. (ур. Очкинська Дача, субір, на стовбурі свіжоспиляної сосни), 09.05.2006 2 ос. (субір біля р. Десна), 22.05.2009 1 ос. (ур. Очкинська Дача).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 17.04.2005 1 ос. (субір, під корою), 16.04.2006 1 ос. (субір біля кв. 110), 21.05.2009 2 ос. (кв. 110–111); **окол. с. Уличка** – 22.05.2009 3 ос. (субір).

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 12.05.2004 3 ос.; **окол. с. Кривоносівка** – 23.05.2009 2 ос. (сосновий ліс).

39. *Rhagium mordax* (див. рис. 2: 1) – В НППДС одна знахідка. В Сумській області автором виявлений лише в зоні Полісся (Ямпільський р-н: окол. с. Грем'ячка – 3.05.2002 1 ос.).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 6.06.2004 1 ос. (Старогутське лісництво: біля кв. 110). Хоча цей вид зазвичай відмічається серед березняків, але виявлене імаго спостерігалось серед спиляних дерев сосни.

40. *Ropalopus macropus* – одна знахідка в НППДС. В Сумській області відомий за одиничними знахідками в Сумському (окол. м. Суми – 1998–2014 рр.) та Тростянецькому р-ні (окол. м. Тростянець – 1.06.2006 1 ос. в ур. Нескучне).

Придеснянська ділянка: окол. с. Очкине – 22.05.2009 1 ос. (заплавні луки біля р. Десна).

41. *Rutpela maculata* – одна знахідка в околицях НППДС. В Сумській області виявлені одиничні знахідки в Білопільському (окол. с. Вирі: 1996–2000 рр.), Сумському (окол. с. Бездрик, Вакалівщина, Могриця та Низи – 2000–2019 рр.) та Тростянецькому р-ні (окол. м. Тростянець – 2007–2011 рр.).

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 18.07.2006 1 ос. (меліоративні канали біля р. Бичиха).

42. *Saperda carcharias* – одна знахідка в околицях НППДС. В Сумській області виявлений в Білопільському р-ні в окол. с. Вирі – 29.07.1999 1 ос.

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 18.07.2006 (заплавні луки).

43. *Saperda perforata* – одна знахідка в НППДС. В Сумській області спостерігався в Білопільському р-ні в окол. с. Вирі (21.06.1997) та в Сумському р-ні в окол. с. Могриця (4.07.2001 1 ос., 13.07.2006 1 ос.) та в окол. с. Вакалівщина (13.06.2002 1 ос.)

Придеснянська ділянка: окол. с. Нововасилівка – 12.06.2004 1 ос. (на світло).

44. *Saperda scalaris* – одна знахідка в околицях НППДС. В Сумській області неодноразово спостерігався автором у Білопільському р-ні в окол. с. Вирі (1994–2000 рр.) та в Сумському р-ні – окол. с. Бездрик, Вакалівщина, Запсілля та Могриця (2000–2012 рр.).

Околиці НППДС: окол. с. Кривоносівка – 22.05.2009 1 ос.

45. *Spondylis buprestoides* – низка знахідок в НППДС. В Сумській області досить звичайний в Поліссі (окол. м. Шостка та Ямпіль, с. Собич, Грем'ячка, Івот, Кам'янка, Ображіївка та Туранівка – 2002–2009 рр.). Натомість в Лісостеповій зоні зазвичай нечисленний.

Придеснянська ділянка: окол. с. Очкине – 14.06.2004 1 ос. (субір біля р. Десна), 29.07.2004 2 ос. (на спилянній сосні біля р. Десна).

Старогутська ділянка: окол. с. Білоусівка – 27.08.2004 1 ос. (сосновий ліс).

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 18.07.2006 1 ос. (субір); **окол. с. Уралове** – 16.07.2006 1 ос. (сосновий ліс).

46. *Stenurella bifasciata* – низка знахідок в Придеснянській ділянці НППДС. В Сумській області місцями досить звичайний вид, інколи більш численний, аніж *Stenurella melanura*.

Придеснянська ділянка: окол. с. Боровичі – 3.08.2004 2 ос. (заплавні луки біля р. Десна); **окол. с. Нововасилівка** – 25.07.2004 3 ос. (заплавні луки біля р. Десна біля покинутої залізної дороги); **окол. с. Очкине** – 1.08.2004 4 ос. (заплавні луки та субір біля р. Десенка).

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 18.07.2006 1 ос. (біля субору); **окол. с. Уралове** – 16.07.2006 1 ос. (субір), 18.07.2006 2 ос. (меліоративні канали біля р. Бичиха).

47. *Stenurella melanura* – звичайний вид у НППДС. В Сумській області – поширений вид, місцями досить численний.

Придеснянська ділянка: окол. с. Нововасилівка – 24.07.2004 7 ос. (заплавні луки біля р. Десенка).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута (Старогутське лісництво) – 15.07.2004 4 ос. (квартал 110, 95, 68, 50, 34: псамофітні луки), 18.07.2004 19 ос. (там само); 5.08.2004 4 ос. (там само), 17.07.2004 2 ос. (кв. 110, 111, 112: псамофітні луки), 18.07.2004 5 ос. (кв. 35, ур. Скляна Гута; лучні ділянки), 18.07.2004 2 ос. (кв. 19, 18, 34: лучні ділянки); 19.07.2004 2 ос. (кв. 126: заплавні луки біля р. Уличка), 19.07.2004 2 ос. (кв. 110, 109, 126: лучні ділянки), 5.08.2004 8 ос. (там само), 21.07.2004 3 ос. (ур. Землянка Ковпака: лучні ділянки); **окол. с. Улиця** – 20.07.2004 11 ос. (ур. Жиховщина: лучні ділянки), 25.08.2004 2 ос. (там само).

Околиці НППДС: окол. с. Винторівка – 12.07.2004 5 ос. (молода березова посадка); **окол. с. Журавка** – 18.07.2006 1 ос. (біля субору); **окол. с. Пигарівка** – 16.07.2006 3 ос.; **окол. с. Уралове** – 16.07.2006 4 ос. (субір), 18.07.2006 6 ос. (меліоративні канали біля р. Бичиха).

48. *Stictoleptura maculicornis* – виявлений в Старогутській ділянці та в околицях НППДС. В Сумській області – зустрічається локально, місцями звичайний.

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута (Старогутське лісництво) – 15–18.07.2004 5 ос. (псамофітні луки біля просіки кварталу 110, 95, 68, 50, 34); 18.07.2004 2 ос. (кв. 35, ур. Скляна Гута), 21.07.2004 3 ос. (ур. Землянка Ковпака).

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 18.07.2006 1 ос.; **окол. с. Уралове** – 16.07.2006 2 ос. (заплавні луки біля р. Свига).

49. *Stictoleptura rubra* – звичайний вид у НППДС. В Сумській області автором спостерігалися одиничні особини в багатьох районах: Білопільський р-н – окол. с. Вирі (1993–2008 рр.); Буринський р-н – окол. с. Миколаївка (1992–2004 рр.); Краснопільський р-н – окол. с. Барилівка (2001–2011 рр.); Недригайлівський р-н – окол. м. Недригайлів (2003–2006 рр.); Сумський р-н – окол. с. Бездрик, Вакалівщина, Зелений Гай, Могриця, Низи, Нікольське та Радьківка (1996–2009 рр.); Тростянецький р-н – окол. м. Боромля та Тростянець (2001–2014 рр.).

Придеснянська ділянка: окол. с. Боровичі – 30.08.2004 1 ос. (заплавні луки біля р. Десна); **окол. с. Очкине** – 1.08.2004 1 ос. (заплавні луки біля р. Десна).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 5.08.2004 2 ос. (заплавні луки р. Уличка біля кв. 125–126), 23.08.2004 3 ос. (Старогутське лісництво, псамофітні луки на просіці біля кв. 110, 95, 68, 50, 34), 17.04.2005 рештки 2 ос. в стовбурі сосни (Старогутське л-во, кв. 126).

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 18.07.2006 2 ос. (меліоративні канали біля р. Бичиха).

50. *Strangalia attenuata* – звичайний і численний вид у НППДС. В Сумській області – один з найбільш поширених і звичайних видів жуків-скрипунів.

Придеснянська ділянка: окол. с. Боровичі – 30.08.2004 9 ос. (заплавні луки біля р. Десна).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута (Старогутське лісництво) – 18.07.2004 4 ос. (грунтова дорога біля кв. 110, 95, 68, 50, 34; псамофітні луки), 5.08.2004 11 ос. (там само); 19–20.07.2004 5 ос. (біля кв. 110, 109, 126), 5.08.2004 4 ос. (біля кв. 125, 126, 109, 110).

Околиці НППДС: окол. с. Журавка – 18.07.2006 3 ос.; **окол. с. Пигарівка** – 16.07.2006 3 ос.; **окол. с. Уралове** – 16.07.2006 6 ос. (заплавні луки біля р. Свига), 18.07.2006 8 ос. (меліоративні канали біля р. Бичиха).

51. *Trichoferus campestris* – дві знахідки в НППДС та в околицях. В Сумській області цей інвазійний вид поширений і звичайний, місцями численний (в лісостеповій зоні постійно відмічається з 2003 року, зокрема в м. Суми).

Придеснянська ділянка: окол. с. Очкине – 29.07.2004 1 ос.

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 16.07.2006 1 ос. (субір).

52. *Xylotrechus rusticus* – в НППДС виявлені одиничні особини. В Сумській області автором виявлений в багатьох місцях, а подекуди – масовий або численний (Білопільський р-н: окол. с. Білани та Вирі – 1994–2000 рр.; Буринський р-н: окол. с. Воскресенка та Миколаївка – 1992–2004 рр.).

Старогутська ділянка: окол. с. Стара Гута – 18.07.2004 1 ос. (Старогутське лісництво; псамофітні луки біля просіки кварталу 110, 95, 68, 50, 34).

Околиці НППДС: окол. с. Уралове – 16.07.2006 1 ос. (субір).

Таким чином, автором на території НПП "Деснянсько-Старогутський" у 2004–2009 роках виявлено 52 види жуків родини *Cerambycidae*. Проте ці інвентаризаційні матеріали недостатні; необхідні подальші і більш тривалі спостереження, а також уточнення екології деяких видів.

Щодо поширення жуків-скрипунів у НПП "Деснянсько-Старогутський" зазначу, що по всій території нацпарку та в його околицях відмічалися 5 видів (9,6%), в Придеснянській і Старогутській ділянці – 2 (3,8%), в Придеснянській та в околицях – 10 (19,2%), лише в Придеснянській – 8 (15,4%), в Старогутській та в околицях – 7 (13,5%), лише в Старогутській – 8 (15,4%), лише в околицях НППДС – 12 (23,1%). Таким чином, Старогутська і Придеснянська ділянки особливо не вирізняються за видовим багатством жуків-скрипунів. Дещо більше (на 2 види) різноманіття Придеснянської ділянки, якщо врахувати загальнопоширені види й прилеглі території (околиці НППДС) – усього 25 видів. У межах Старогутської ділянки найбільшу цікавість становлять субори й трав'яні узлісся та галявини; у Придеснянській – діброви, березняки та заплавні луки, а в околицях – вербняки біля струмків і річок, заплавні луки та мішані ліси.

Імаго низки видів жуків-скрипунів, зокрема представники родів *Anastrangalia*, *Pseudovadonia* та *Stenurella*, живилися нектаром деревію звичайного *Achillea millefolium*. Також жуки-скрипуни відмічались на волошці лучній *Centaurea jacea*, злинці однорічній *Erigeron annuus*, омані лучному *Pentanema britannica*, осотах *Cirsium arvense* та *C. vulgare*, свербіжниці польовій *Knautia arvensis*, досить часто зустрічались на представниках родини селерових *Ariaceae*, таких як морква звичайна *Daucus carota*, стародуб широколистяний *Laserpitium latifolium*, яглиця звичайна *Aegopodium podagraria*, смовдь *Peucedanum* spp.

Більшість видів з НППДС (41 вид; 78,84%) зустрічаються по всій території Сумської області та в більшості областей України. Серед них 21 вид – зустрічаються досить часто: *Acanthocinus aedilis* (численніший у зоні Полісся), *Agapanthia villosoviridescens*, *Alosterna tabacicolor*, *Arhopalus rusticus*, *Asemum striatum*, *Cerambyx scopolii*, *Dinoptera collaris*, *Hylotrupes bajulus*, *Lamia textor*, *Monochamus galloprovincialis*, *Paracorymbia maculicornis*, *Prionus coriarius*, *Pseudovadonia livida*, *Pyrrhidium sanguineum*, *Rhagium inquisitor*, *Spondylis buprestoides* (численніший у Поліссі), *Stenurella bifasciata*, *Stenurella melanura*, *Strangalia attenuata*, *Trichoferus campestris* та *Xylotrechus rusticus*. Рідкісні та нечисленні 20 видів: *Aromia moschata*, *Callidium violaceum*, *Clytus arietis*, *Leiopus linnei*, *Leptura aethiops*, *Leptura quadrifasciata*, *Mesosa curculionoides*, *Oberea oculata*, *Phymatodes testaceus*, *Phytoecia cylindrica*, *Phytoecia nigricornis*, *Plagionotus arcuatus*, *Pogonocherus decoratus*, *Pogonocherus fasciculatus*, *Ropalopus macropus*, *Rutpela maculata*, *Saperda carcharias*, *Saperda perforata*, *Saperda scalaris* та *Stictoleptura rubra*.

Лише в зоні Полісся Сумщини виявлено два види (3,84%) – *Monochamus sutor* та *Rhagium mordax* (нечисленні).

Серед видів жуків-скрипунів, які в Сумській області зустрічаються лише на території НППДС і в його околицях – 9 видів (17,3%): *Acanthocinus griseus*, *Aegomorphus clavipes*, *Anastrangalia reyi*, *Anastrangalia sanguinolenta*, *Cortodera femorata*, *Deilus fugax*, *Grammoptera ruficornis*, *Leiopus femoratus* та *Lepturalia nigripes*. Більшість цих жуків є рідкісними та нечисленними, окрім *Anastrangalia sanguinolenta*, – місцями досить звичайного.

Також варто вказати види, які відмічені автором у більш південних районах Сумської області, але потенційно можуть бути знайдені в НППДС (всього 19 видів). Ці матеріали наводяться за дослідженнями автора в 1991–2021 роках (з 1991 по 1998 роки дослідження проводилися лише в південних районах Сумщини, але записи велись не в усіх випадках, тому дані неповні).

Agapanthia dahli – Сумський р-н, окол. с. Могриця: 11.06.2012 1 ос., 4.07.2021 1 ос. (заплавні луки).

Agapanthia intermedia – окол. м. Суми: епізодичні знахідки в травні–червні 1998–2006 рр., а також в Сумському р-ні в окол. с. Могриця (2001–2009 рр.).

Agapanthia kirbyi – Сумський р-н, окол. с. Могриця: 7.06.2003 1 ос., 12.06.2010 1 ос.

Anaesthetis testacea – окол. м. Суми: 25.05.2000 1 ос., 5.06.2011 1 ос.

Chlorophorus figuratus – окол. м. Суми: епізодичні знахідки в травні–червні 1998–2012 рр.; Сумський р-н, окол. с. Бездрик: 2.06.2002 1 ос. (остепенні луки).

Chlorophorus sartor – окол. м. Суми: епізодичні знахідки в червні–липні 1995–2017 рр.; Краснопільський р-н, окол. с. Барилівка: 20.06.2021 1 ос.

Chlorophorus varius – Охтирський р-н, окол. с. Кириківка: 14.08.2009 1 ос. (ур. Литовський Бір); Тростянецький р-н, окол. м. Тростянець: 26.06.2007 1 ос.

Exocentrus lusitanus – Сумський р-н, окол. с. Вакалівщина: 12.06.2003 1 ос.

Obrium cantharinum (рис. 3: а, 17.07.2001) – м. Суми: на світло в червні–липні 1999–2008 рр.; Білопільський р-н, окол. с. Вирі: епізодичні знахідки в 1996–2003 рр.

Phytoecia caerulea – Сумський р-н, окол. с. Вакалівщина: 25.05.2002 1 ос.; м. Суми: епізодичні знахідки в травні–червні 1992–2014 рр., зокрема 19.05.2000 1 ос. (заплавні луки біля р. Стрілка).

Phytoecia icterica – Сумський р-н, окол. с. Вакалівщина: 12.06.2002 1 ос.; м. Суми: епізодичні знахідки в травні–липні 1998–2011 рр., зокрема 28.05.2004 1 ос. (ур. Острів).

Phytoecia pustulata – Путивльський р-н, окол. с. Скуносове: 22.05.2009 1 ос. (заплавні луки біля р. Сейм).

Plagionotus detritus – Сумський р-н, окол. с. Радьківка 1–12.06.1996 1 ос. (діброва); Тростянецький р-н окол. м. Тростянець 5.06.2007 1 ос. (ур. Нескучне).

Pogonocherus hispidulus – Білопільський р-н, окол. с. Вирі: 29.04.2000 1 ос.; Сумський р-н, окол. с. Низи: 15.04.2001 1 ос. (ур. Куп'єваха).

Pogonocherus hispidus – окол. м. Тростянець: 4.06.2007 1 ос. (ур. Нескучне).

Rhagium sycophanta (див. рис. 3: б) – Сумський р-н, окол. м. Суми: 25.05.2000 1 ос. (ур. Березняки); окол. с. Вільшанки: 16.05.2011 1 ос.

Rhamnusium bicolor – Сумський р-н, окол. с. Вакалівщина: 11.06.2002 1 ос.

Ropalopus clavipes – Сумський р-н, окол. с. Радьківка 4.06.1996 1 ос.; окол. м. Суми: 12.06.2001 1 ос., 24.06.2005 1 ос. (вул. Роменська).

Tetrops praeusta – Білопільський р-н, окол. с. Вирі: 4.06.1998 1 ос.

Окрім того, в 1970-ті роки на Сумщині зустрічався ще один вид – *Molorchus minor*: з колекції В.А. Шеліха¹ (м. Суми 1974–1978 рр. 1 ос.). Інший вид, виявлений автором у суміжній області, поблизу території НППДС, також із часом може бути знайдений у нацпарку: *Stenocorus meridianus* – Чернігівська обл., Новгород-Сіверський р-н, окол. с. Узруй: 25.05.2009 1 ос. (субір). Загалом, список знахідок автора жуків-скрипунів, які могли бути відмічені в НППДС, можна було б розширити знахідками з прилеглих областей України, оскільки представники родини Scaphytopidae часто мають широкі ареали. Наприклад, *Chlorophorus herbstii*, попри те що відмічався мною лише в Київській області (окол. с. Ходосівка: 13.07.2018 1 ос.), має високу ймовірність знаходження й у НППДС.

Серед видів, що зустрічаються лише на півдні Сумщини, та знахідки яких в НППДС наразі мало ймовірні, варто зауважити шість видів; з них три належать до роду *Dorcadion* (станом на 2009 рік не відмічались південніше Глухівського р-ну, але через зміни клімату можуть розширити ареали). Найпоширеніший і місцями численний – *D. holosericeum* (див. рис. 3: d). Більш локальний, але також знайдений у багатьох місцях – *D. carinatum* (див. рис. 3: f). Третій вид – *D. equestre* (див. рис. 3: e), занесений до Червоної книги України й відмічається постійно в заповіднику "Михайлівська цілина" (Лебединський р-н), зокрема 1 екз., загинув на ґрунтовій дорозі 19.04.2004 (Пархоменко, 2009). Інші три види: *Exocentrus adspersus* – Лебединський р-н, окол. с. Степове (заповідник "Михайлівська цілина"): 30.08.2003 2 ос. (на світло); *Leptura aurulenta* (див. рис. 3: c) – Білопільський р-н, окол. с. Вирі: 3–19.07.1993 1 ос., 15.07.1998 1 ос.; Тростянецький р-н, окол. м. Тростянець – 26.06.2007 1 ос. (ур. Нескучне)²; *Mesosa nebulosa* – Сумський р-н, окол. с. Вакалівщина: 18.06.2002 1 ос. (перелоги).

Cortodera humeralis, який помилково наводився в попередніх працях (Пархоменко, 2005а, б), виявлений автором лише в більш західних областях, зокрема в Київській області (окол. с. Ходосівка – 1.06.2019 1 ос. серед діброви).

¹ Ця колекція зберігалася у автора до 2017 року, згодом була передана до Національного науково-природничого музею НАН України (м. Київ).

² Окрім того, в колекції автора зберігався 1 екз., виявлений В.А. Шеліхом у м. Суми в 1974–1978 рр.

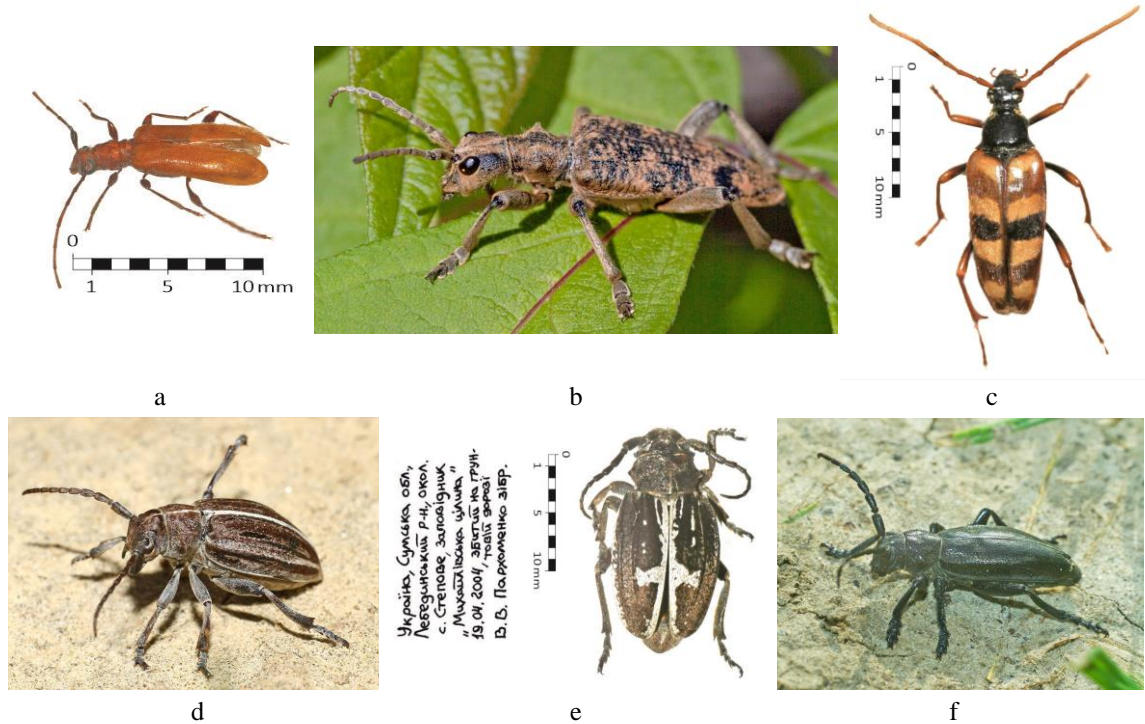

Рисунок 3. Жуки-скрипуни, виявлені в південних районах Сумської області (фото В. Пархоменка, 2001–2021 роки).

Figure 3. Longhorn beetles found in the southern districts of Sumy region (photo by V. Parhomenko, 2001–2021).

a) – *Obrium cantharinum*, b) – *Rhagium sycophanta*, c) – *Leptura aurulenta*, d) – *Dorcadion holosericeum*, e) – *D. equestre*, f) – *D. carinatum*.

Представники родини Cerambycidae є досить вразливою групою комах, які в останні роки в Сумській області та загалом в Україні значно зменшили чисельність, а деякі види на Сумщині не відмічаються понад 10 років. Це відбулося, насамперед, через зміни клімату – зменшується кількість опадів та збільшуються середньорічні температури (Дідух, 2023). Також посилюється антропогенне навантаження, що має значний негативний вплив на жуків-скрипунів. Через оранки зникають трав'яні біотопи по всій Україні, причому знищуються луки біля водних об'єктів (попри охоронну зону), на крутосхилах, у межах територій природно-заповідного фонду тощо (Пархоменко, 2024б). Розорювання природних угідь у 2018–2021 роках набуло катастрофічних масштабів, що змусило розробити спеціальну природоохоронну інструкцію з виявлення незаконних оранок (Інструкція..., 2021). У 2007–2008 роках в с. Стара Гута збудували міст через р. Уличка, який вкрай негативно вплинув на стан збереженості низки біотопів у НППДС – якщо до 2006 року через старий напівзруйнований міст автомобілі лише зрідка проїжджали в Старогутське лісництво, то після побудови нового моста, в 2009 році кількість авто настільки збільшилася (здебільшого через вантажівки контрабандистів та лісовози), що трав'яні біотопи на деяких лісових просіках фактично зникли (рис. 4). Беззаперечний негативний ефект має масова обробка посівів сільгоспкультур інсектицидами, з низкою порушень.

Перелічені фактори значно зменшують кількість жуків-скрипунів, які в минулі роки були звичайними, передусім видів, імаго яких живляться на квітах – наприклад, представники роду *Anastrangalia*, *Leptura aethiops*, *Rutpela maculata* та *Stenurella melanura*. Але найбільш вразливими є види, у яких личинки розвиваються на трав'янистих рослинах або чагарниках, зокрема *Deilus fugax*, розвиток якого відбувається на бобових рослинах Fabaceae; *Phytoecia cylindrica* – на зонтичних Аріасеae, *Phytoecia nigricornis* – на айстрових Asteraceae. Варто додати, що в НППДС за останні 100 років відбулося значне зменшення заболочених ділянок через меліорацію – з 15 до 7%. Водночас ліси з вологих, мокрих та заболочених змінилися на свіжі та вологі (Пархоменко, 2007). На деяких меліорованих

Рисунок 4. Приклади руйнації природних біотопів у НППДС та його околицях, Середино-Будський р-н (фото В. Пархоменка, 2009 рік):

а) – переліг, вкритий вторинним (відновленим) піщаним лугом з адвентивними видами флори (після проведення меліорації в 1970-ті роки на місці боліт та гігрофітних лук, а згодом спроби створити на них рілля); б) – наслідки будівництва моста через р. Уличка в с. Стара Гута (замість лучних ділянок на лісових просіках, в низці місць утворилися ґрунтові дороги без рослинності, через значне збільшення потоку автотранспорту).

Figure 4. Examples of natural habitat destruction in the DSHNPP and its vicinity, Seredyno-Budskyi district (photo by V. Parkhomenko, 2009):

a) – fallow land covered with secondary (restored) sandy meadow with alien plants species (after the melioration carried out in the 1970s on the site of bogs and hygrophytic meadows, and subsequently attempts to create arable land on them); b) – consequences of the bridge construction over the Ulychka River in the village of Stara Huta (instead of meadow areas on forest clearings, in a number of places soil roads without vegetation were formed, due to a significant increase in the flow of vehicles).

ділянках гігрофітних лук і боліт були спроби створити рілля, але через піщані ґрунти це виявилось недоцільним. Станом на 2004–2009 роки на цих площах були поширені перелоги, вкриті вторинними (відновленими) піщаними луками з адвентивними видами рослин, найбільш поширені – злинка канадська *Erigeron canadensis* та стенактис однорічний *Erigeron annuus*. В останні роки поширилися інші інвазійні рослини, насамперед амброзія полинолиста *Ambrosia artemisiifolia* та золотушник пізній *Solidago gigantea* (Пархоменко, 2024б). Навіть через десятиліття, тут відмічається збіднене різноманіття флори й фауни.

У Сумській області та Україні загалом види жуків-скрипунів, які розвиваються в трухлявій або сухій деревині, нечисленні через панування серед лісівників ідеології, що захаращений ліс є осередком розмноження видів-шкідників, а тому всі мертві та ослаблені дерева мають вирубатися (проводяться так звані санітарні рубки). Проте, це твердження є помилковим – насправді наявність мертвої деревини в лісі навпаки перешкоджає спалахам чисельності видів-шкідників (Гриник, 2018; Dudley, Vallauri, 2004). А жуки-скрипуни уражають лише хворі або ослаблені дерева, здебільшого в монокультурах, посаджених у невідповідних умовах (без врахування екологічних особливостей дерев, наприклад культури мезофітних видів, створені в посушливих умовах тощо). Натомість, здорові дерева не уражаються шкідниками й не потребують додаткового захисту. Аналогічні закономірності виявлені автором під час досліджень комах-коноб'юнтів у 2006–2008 роках в Сумській та Харківській областях: *Dioryctria abietella*, *Ernobius abietis*, *Pissodes*

validi, *Pitedia pinicola* та ін.¹. Таким чином, подальші рекомендації щодо управління лісами мають враховувати ці особливості.

Найбільших руйнувань з лютого 2022 року Сумська область зазнає через повномасштабну збройну агресію росії, розпочату на 8-й рік російсько-української війни. В публікації автора про представників ряду Odonata (Пархоменко, 2024а) наведені окремі фактори впливу війни на природу НППДС у 2022–2023 роках, зокрема пожежі, забруднення ґрунтів важкими металами через ракетні й артилерійські обстріли, ймовірність вторинного радіаційного забруднення тощо. У 2024 році найбільш катастрофічними виявилися саме пожежі, які росіяни навмисно спричинили в багатьох місцях, зокрема й у НППДС. Лише деякі види жуків-скрипунів є пірофільними й збільшують чисельність, поселяючись на згорілих і ослаблених пожежами деревах (Wikars, 1997). За результатами досліджень (Gutowski et al., 2020) невдовзі після пожежі відмічається збільшення різноманіття та чисельності комах. Але для низки видів наслідки пожеж істотно, а часто й катастрофічно змінюють установлені умови існування (зменшується щільність лісових насаджень та інших біотопів, створюються прогалини, які довго відновлюються, згорає лісова підстилка, в якій розвиваються деякі види). Через це змінюється видовий склад ентомофауни на вигорілих територіях, а також можуть зникати види, притаманні зволоженим і затіненим ділянкам. Так, в листяних лісах Альпійських гір відмічено зникнення *Leiopus nebulosus*², натомість домінують *Rutpela maculata*, *Grammoptera ruficornis*, *Clytus arietis* (Moretti, Barbalat, 2004). Ці види також відмічені у НППДС і Сумській області, але імаго *Rutpela maculata* та *Clytus arietis* часто спостерігалися на квітах, тому вони можуть навпаки зменшувати чисельність, а отже необхідні додаткові спостереження для підтвердження цього явища.

Враховуючи матеріали досліджень автора по зоні Полісся у межах Київської, Сумської та Житомирської областей, можна передбачити, що на території НППДС серед жуків-скрипунів на горільниках відмічатимуться насамперед види, імаго яких не живляться, тобто є афагами. У хвойних лісах це *Arhopalus rusticus* та *Spondylis buprestoides*. Деякі види також численні на горільниках, зокрема *Acanthocinus aedilis* та *Monochamus galloprovincialis*, але вони потребують наявності живих дерев, оскільки імаго годуються пагонами, корою і хвоєю. Натомість, найвірогідніше зникатиме *Cortodera femorata*, оскільки його личинка розвивається в лісовій підстилці соснових лісів; а також зменшать чисельність види жуків-скрипунів, у тому числі *Anastrangalia sanguinolenta*, з трофічною спеціалізацією імаго на аборигенних видах рослин, а не пірофільних інвазійних.

На місці горільників у листяних лісах зменшують чисельність або зникають ціла низка жуків-скрипунів. Зокрема це види, імаго яких живиться на квітах (наприклад *Leptura aethiops*, *Lepturalia nigripes*, *Stenurella melanura*). Деякі види, оскільки їдять листя і кору (*Saperda carcharias*) або часто живляться соком дерев (*Aromia moschata*), взагалі зникають зі згрищ. Натомість, недостатньо досліджень по Сумській області щодо *Pyrrhidium sanguineum*, який є афагом.

Скільки знадобиться часу на відновлення видового складу ентомофауни в НППДС і Сумській області після масштабних пожеж, спричинених війною – неможливо передбачити. Серед іноземних праць вказується період в 7–14 років, але ці матеріали не враховують, що площа горільників сягає сотень й тисяч гектарів (Moretti, Barbalat, 2004). Навіть після закінчення війни детально оцінити масштаби й наслідки воєнних дій у Сумській області буде неможливим, оскільки російські війська провели масштабне замінування територій, у тому числі дистанційно (за допомогою касетних боеприпасів). Отож, відвідання багатьох територій, зокрема й у НПП "Деснянсько-Старогутський", буде неможливим на тривалий період (Пархоменко, Василюк, 2022).

Висновки

Автором у 2004–2009 рр. виявлено 52 види жуків-скрипунів у національному природному парку "Деснянсько-Старогутський", серед яких 9 видів зустрічаються в Сумській

¹ Ці матеріали донині не опубліковані; збереглися лише рукописи 2007 р., зроблені для звітування автора під час роботи в Краснотростянецькій ЛНДС (м. Тростянець).

² Можливо йдеться про *Leiopus linnei*, оскільки цей вид описаний згодом (Wallin et al., 2009).

області лише в НППДС, що підкреслює високе значення об'єкта природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття. Значні площі природних територій у НППДС дозволяють існувати тут низці видів рідкісних і малопоширених видів флори та фауни, зокрема й жуків-скрипунів, що визначає високу природоохоронну цінність нацпарку.

Придеснянська і Старогутська ділянки НППДС мають значні відмінності за видовим складом жуків-скрипунів, але за видовим багатством майже однакові. Найбільше різноманіття та максимальна чисельність видів родини Cerambycidae спостерігались у мішаних лісах, по узліссях та галявинах, вербняках і осокомах біля струмків і річок, а також в дібровах і заплавлених луках. Оскільки низка видів жуків-скрипунів живиться на квітах, для їх існування необхідні ділянки трав'яних біотопів. Саме у цих біотопах знайдені *Cortodera femorata*, *Deilus fugax*, *Pogonocherus decoratus* та ін.

За останні сто років територія та околиці НППДС зазнали впливу низки негативних чинників: скорочення заболочених площ через меліорацію, нищення лучних ділянок внаслідок оранок, неконтрольоване застосування інсектицидів, – що негативно вплинуло на біоту. Також значний вплив мають зміни клімату, а в останні роки – катастрофічний руйнівний вплив має війна.

У повоєнний період постане потреба реалізації природоохоронних заходів (розширення території НППДС та активне відновлення природних територій), зміни лісогосподарських підходів (збереження сухостою й трухлявих дерев, необхідних для розвитку жуків-скрипунів), зменшення антропогенного впливу (збереження лучних ділянок, особливо біля водних об'єктів, ліквідація меліоративних каналів, контроль за використанням пестицидів і хімдобрив у сільському господарстві).

Подяки

Автор вдячний місцевим жителям с. Стара Гута – О.А. і А.В. Базан, О.Ф. Герасимчуку за надані консультації по маршрутах в Старогутському лісництві та можливість перебування в їх садибах; † В.М. Грамі (м. Харків) за консультації під час визначення; Ясек Kurzawa (Польща) за цінні консультації та перевірку визначення деяких жуків-скрипунів за фотографіями, а також редагування рукопису статті; О.В. Василюку за рекомендації при написанні публікації; О.І. Шиндеру та В.В. Шаповалу за редагування рукопису; В.М. Скоробагатову за надану схему НППДС, а також керівництву НППДС за дозвіл перебування в будинках нацпарку в 2004–2005 рр.

- Бартенев А. Ф. Обзор видов жуков-усачей (Coleoptera: Cerambycidae) фауны Украины. *Вісті Харківського ентомологічного товариства*. 2003–2004. Т. 11, № 1–2. С. 24–43.
- Гриник Є. Мертва деревина. Навіщо вона потрібна лісу? Львів : Екологія-Право-Людина, 2018. 19 с.
- Дідух Я.П. Рослинний світ України в аспекті кліматичних змін. Київ : Наукова думка, 2023. 202 с.
- Загайкевич І.К. Матеріали вивчення жуків-вусачів (Coleoptera, Cerambycidae) України. *Наукові записки Науково-природознавчого музею АН УРСР*. Київ, 1961. Т. 9. С. 52–59.
- Загайкевич І.К. Таксономія і екологія усачей. Київ : Наукова думка, 1991. 420 с.
- Інструкція: як виявити незаконне розорювання? UNCG, NED, 2021. 11 с.
- Медведев С.И. Краткие сведения по энтомофауне болот Северо-Восточной Украины. *Ученые записки Харьковского университета*. 1963. Т. 140: Тр. биол. ф-та по генетике и зоологии. Т. 36. С. 75–81.
- Пархоменко В.В. До фауни родини вусачів (Coleoptera: Cerambycidae) національного природного парку "Деснянсько-Старогутський" та його околиць (Україна, Сумська область). *Збірник наукових праць. Частина 2. Природничі та гуманітарні науки*. Суми, 2005а. С. 147–149.
- Пархоменко В.В. Жуки-вусачі (Coleoptera: Cerambycidae) НПП "Деснянсько-Старогутський" та його околиць. *Літопис природи*. Середина-Буда, 2005б. Том 4 (2004 р.). С. 119–120.
- Пархоменко В.В. Фауна та екологія булавовусих лускокрилих (Lepidoptera, Rhopalocera) національного природного парку "Деснянсько-Старогутський" та його околиць (Сумська обл.). *Вісті Харківського ентомологічного товариства*. 2007. Т. 14, № 1–2. Харків, 2006–2007. С. 129–136.
- Пархоменко В.В. Загибель тварин, занесених до Червоної книги України, на дорогах північно-східної України. *Вісник зоології*. 2009. Том 43, № 5. С. 456.
- Пархоменко В.В. Матеріали до фауни системи меліоративних каналів р. Вир (околиці с. Вирі, Білопільський район, Сумська область). *Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень*. Чернівці : Друк Арт, 2023. С. 97–116.
- Пархоменко В. Бабки (Insecta: Odonata) національного природного парку "Деснянсько-

- Старогутський" та його околиць (Середино-Будський район, Сумська область). *Щорічник Чернівецького обласного краєзнавчого музею*. 2024а. Вип. 9. С. 48–60.
- Пархоменко В. Булавовусі метелики (Lepidoptera: Rhopalocera) Сумської області – нотатки досліджень за 25 років (1999–2023). *Степ: досвід збереження*. Чернівці, 2024б. С. 52–78.
- Пархоменко В.В., Василюк О.В. Заповідні території і російсько-українська війна. *Сучасні фітосоцологічні дослідження в Україні*. Вип. 6. Київ, 2022. С. 88–94.
- Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення: довідник. Київ, 1999. 240 с.
- Dudley N., Vallauri D. Deadwood, Living Forests. Gland: WWF International, 2004. 19 p.
- Gutowski J.M., Sućko K., Borowski J., Kubisz D., Mazur M.A., Melke A., Mokrzycki T., Plewa R., Żmihorski M. Post-fire beetle succession in a biodiversity hotspot: Białowieża Primeval Forest. *Forest Ecology and Management*. 2020. Vol. 461. P. 117893. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2020.117893>.
- Moretti M., Barbalat S. The effects of wildfires on wood-eating beetles in deciduous forests on the southern slope of the Swiss Alps. *Forest Ecology and Management*. 2004. Vol. 187 (1). P. 85–103. [https://doi.org/10.1016/S0378-1127\(03\)00314-1](https://doi.org/10.1016/S0378-1127(03)00314-1)
- Parkhomenko V (2022). Animals of Ukrainian Slobozhanshchina and Polissia. Version 1.4. Ukrainian Nature Conservation Group (NGO). Occurrence dataset <https://doi.org/10.15468/84cs3r>
- Tavakilian G., Chevillotte H. Cerambycidae database. Version 2024-07-23. In Bánki O., Roskov Y., Döring M., Ower G., Hernández Robles D.R., Plata Corredor C.A., Stjernegaard Jeppesen T., Örn A., Pape T., Hobern D., Garnett S., Little H., DeWalt R.E., Ma K., Miller J., Orrell T., Aalbu R., Abbott J., Aedo C., et al. Catalogue of Life. 2024. Version 2024-11-18. Amsterdam, Netherlands <https://doi.org/10.48580/dgh3g-38m>
- Wallin H., Nylander U., Kvamme T. Two sibling species of *Leiopus* Audinet-Serville, 1835 (Coleoptera: Cerambycidae) from Europe: *L. nebulosus* (Linnaeus, 1758) and *L. linnei* sp. nov. *Magnolia Press*. 2009. P. 31–45. <https://doi.org/10.11646/ZOOTAXA.2010.1.3>
- Wikars L.O. Effects of forest fire and the ecology of fire-adapted insects. Uppsala, Sweden: Acta Universitatis Upsaliensis, 1997. 35 p.

Received: 29 November 2024 / Revised: 20 December 2024 / Accepted: 30 December 2024